

Авдєєва Г.К.

Кандидат юридичних наук, судовий експерт

м. Харків, Україна

E-mail: gkavdeeva@gmail.com

ORCID iD - <https://orcid.org/0000-0003-4712-728X>

НЕДЕРЖАВНА СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА І РЕЦЕНЗУВАННЯ ВИСНОВКІВ ЕКСПЕРТА ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ СТОРІН У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено аналіз проблем використання висновків недержавного експерта і рецензій на висновки експерта у судочинстві та зазначено про їх позитивний вплив на реалізацію принципу змагальності і рівності процесуальних можливостей сторін кримінального провадження, надано пропозиції щодо усунення виявлених проблем.

Ключові слова: недержавна судова експертиза, рецензування висновків експерта, змагальність сторін судочинства, рівність процесуальних можливостей сторін, залучення експерта.

Задля реалізації прав осіб на справедливе правосуддя прийнято низку міжнародних нормативно-правових актів, більшість з яких ратифіковано Україною. Зокрема, ст. 6 Конвенції про захист прав людини гарантує право на справедливий судовий розгляд. [1] Це, серед іншого, передбачає існування рівності сторін судового процесу та процесуальну змагальність. При цьому всі докази, прийняті судом, мають бути доступними для сторін провадження для їх використання у змагальних дебатах. [2]

Право сторони захисту і потерпілого на самостійне подання доказів гарантовано статтею 55 Конституції України, а рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів – ч.3 ст. 129. [3]

Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом отримання висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок, тощо (ч. 3 ст. 93 КПК України). Підозрюваний, обвинувачений, виправданий, засуджений має право самостійно і за допомогою захисника збирати й подавати докази, в тому числі – висновки експерта (ч. 1 ст. 20 КПК України). Потерпілий також має право подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду (ст. 56 КПК України).

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово наголошував на важливості здійснення доказування в межах змагальної судової процедури та дотримання принципу рівності процесуальних засобів, а також на тому, що держава повинна забезпечувати рівність процесуальних засобів – кожній стороні має надаватись розумна можливість представляти її справу, в тому числі стосовно подання доказів, за умов, які не ставлять її в істотно невігідне становище порівняно з іншою стороною. [4, с. 231]

Висновки експертів є процесуальними джерелами доказів (ст. 84 КПК України), а висновки спеціаліста - процесуальними джерелами доказів у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки (ст. 298-1 КПК України). Хоча на отримання і подання до суду таких висновків сторони кримінального провадження мають рівні права (ч.2 ст.22 КПК України), існує низка перешкод для залучення експерта стороною захисту і потерпілим. Через те, що всі учасники кримінального провадження, окрім сторони обвинувачення, не мають доступу до речових доказів, які можуть досліджуватися експертом, вони не мають можливості самостійно залучити експерта. Більше того, проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз в Україні дозволено проводити виключно державним спеціалізованим експертним установам (ст. 7 Закону України «Про судову експертизу»). При цьому, в окремих державних експертних установах взагалі не здійснюються деякі види експертних досліджень через брак обладнання або спеціалістів, що перешкоджає повному та об'єктивному розслідуванню злочину та заважає учасникам кримінального провадження обрати найбільш кваліфікованого експерта у певній галузі, в т.ч. – приватного.

В Україні рецензування висновку державного судового експерта особою, яка не є працівником державної експертної установи, не передбачено процесуальним законодавством. Через те, що здійснити оцінку достовірності висновку експерта за відсутності спеціальних знань складно, для допомоги в такій оцінці варто залучати рецензентів, які мають відповідні спеціальні знання. Рецензія не є процесуальним джерелом доказів, має лише технічний, допоміжний (консультативний) характер, але у разі виявлення у висновку експерта помилок, які вплинули на формулювання висновків, вона має розглядатися слідчим (судом) і слугувати підґрунтям для призначення повторної або додаткової експертизи.

ЄСПЛ у рішенні «Khodorkovskiy і Lebedev проти Росії» від 25.7.2013 за заявами 11082/06 і 13772/05 [5] зазначив про порушення Статті 6 Конвенції (Право на справедливий суд) і наголосив на тому, що для ефективного оскарження експертних висновків сторона захисту повинна мати можливість надати висновки альтернативних експертиз, а відмова національного суду у розгляді в суді рецензії на висновки експертів порушує рівновагу між сторонами захисту та обвинувачення у питанні збору й надання експертних доказів і знехтує принципом рівності сторін.

Рецензування висновків експерта відповідає низці національних законодавств країн-членів ЄС. Зокрема, у Польщі під час оцінки висновку судового експерта сторони провадження зазвичай звертаються до спеціалістів або експертів (у тому числі приватних) з метою встановлення його об'єктивності, обґрунтованості, повноти дослідження та ін. [6, с. 115] Це допомагає з'ясувати причинно-наслідковий зв'язок між виявленими ознаками об'єкта експертизи і встановлюваним фактом, а також надає підстави для визначення належності, допустимості, достовірності і достатності висновку експерта як джерела доказів.

Задля усунення проблем реалізації прав осіб на справедливе правосуддя Президентом видано Указ №837/2019, в якому як невідкладні заходи з проведення реформ зазначено «упровадження механізму оцінювання якості наданої правової допомоги з використанням інструменту рецензування («peer review»)» та «розроблення та внесення на розгляд Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо ... запровадження рецензування висновку судового експерта ...».

Для реалізації принципу змагальності у судочинстві стороні захисту і потерпілому необхідно надати право на самостійне залучення обраного ним експерта або рецензента експертного висновку (у тому числі - приватного), заявляти відвід експерту і рецензенту, ініціювати призначення експерта чи рецензента з числа вказаних ним осіб, а рецензії на висновки експертів мають визнаватися письмовими консультаціями, які мають обов'язково аналізуватися слідчим і судом.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Дата підписання: 04.11.1950. Дата ратифікації Україною: 17.07.1997. Дата набрання чинності для України: 11.09.1997. Офіційний переклад . URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text;
2. Висновок № 8 (2006) Консультативної ради європейських суддів. *Офіційний веб-сайт Верховного суду України*. Ч.ч. 27,28. URL: [https://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](https://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6);
3. Конституція України. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>;
4. Навчально-методичний посібник для тренерів навчального курсу для суддів «Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя». Київ : ВАІТЕ, 2017. 234 с;
5. Khodorovskiy і Lebedev проти Росії (заяви №№ 11082/06 і 13772/05). *The European Court of Human Rights*. Strasbourg, 25.7.2013. Український переклад. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-179173>;

6. Bronowska K. Teoretyczne zagadnienia kontroli ekspertyzy i oceny opinii biegłego. Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestepczosci: Ksiega Pamiatkowa dedykowana Profesorowi Miroslawowi Owocowi. Poznan. 2008. P. 115.